

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/104909>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Forum

Wetgeving voor spelling

ANNEKE NEIJT

Spelling bij wet geregeld. Het is voor de meeste van onze angelsaksische collega's onbegrijpelijk, zoals blijkt uit de discussie op *Linguist List* in 1998 naar aanleiding van de Duitse spellingwetgeving. In Engelstalige landen bestaan er geen spellingwetten. De meeste van onze collega's uit het Duitse taalgebied, dat tot voor kort ook geen wettelijke regeling kende, zijn echter voorstander van een wet, die er volgens sommigen al lang had moeten zijn:

Spätestens nach 1945 (im Grunde aber schon in der Weimarer Republik) wäre es nötig gewesen, eine der parlamentarischen Demokratie gemäße gesetzliche Grundlage für eine solche weitreichende Regelung des gesellschaftlichen Verkehrs zu schaffen, wie es ja auch in den Nachbarländern (den Niederlanden, in Dänemark ...) praktiziert worden ist und bei jeder Reform dort wiederholt wird. (Maas 2000:59)

Voor het Nederlands is de spelling vlak na 1945 wettelijk geregeld en er zijn later wettelijke besluiten geweest ter bekrachtiging van de Groene Boekjes van 1954 en 1995 die in de plaats kwamen van de laatste druk van De Vries en Te Winkel (1914), het eerste Groene Boekje. Die besluiten verwijzen naar de onderdelen van de woordenlijsten die vernieuwd zijn en ze bepalen de datum van inwerkingtreding, ze vormen geen zelfstandige wetsteksten.

Spelling bij wet. Volgens taalkundigen in andere landen volstrekt overbodig of integeendeel, benijdenswaardig. Laten we eens bekijken wat we er zelf van moeten vinden.

De spellingwetten zijn er gekomen in reactie op de spellinganarchie in Nederland, die het gevolg was van besluiteloosheid van de regering in de negentiende eeuw en in de eerste

helft van de twintigste eeuw. De spelling van Siegenbeek (1804) was de officiële, maar minister Thorbecke verklaarde in 1866 over de toen nieuwe spelling van De Vries en Te Winkel (Te Winkel 1865): "De Regering [...] blijft onzijdig; noch aanbeveling, noch afkeuring is van haar te verwachten." (*De spelling van de Nederlandse taal*, 1974:63). Beide spellingen bleven in Nederland dus naast elkaar bestaan, terwijl België al gekozen had voor De Vries en Te Winkel. Nadat de Nederlandse regering in navolging van de Belgische die spelling uiteindelijk toch had geaccepteerd in 1883, herhaalde de geschiedenis zich in 1902, maar nu met de Kollewijnse spelling als concurrent van de spelling van De Vries en Te Winkel. Minister Kuyper verklaarde dat van regeringswege onzijdigheid inzake spelling gewenst was. Hij liet evenwel toe dat op staatsexamens de vereenvoudigde spelling zou worden geschreven; de examinatoren hadden echter het recht en de plicht om *kennis* van het stelstel van De Vries en Te Winkel te eisen (o.c.:64). Het gebruik van de spelling van Kollewijn werd dus toegelaten naast de officiële, vanuit de visie van vrijheid van onderwijs. Het gevolg was uiteindelijk een grote diversiteit in spellingen. Chaos in spellinggedrag, maar ook chaotisch bestuurlijk gedrag van de Nederlandse ministers van onderwijs die geen raad wisten met de spelling. Welke spelling was wijs? Ze wilden natuurlijk tolerantie, in de geest van Thorbecke. Maar het onderwijs vroeg om een eenduidige spelling, en drong aan op vereenvoudiging. Het leidde tot uiteenlopende besluiten van de Nederlandse ministers van onderwijs in 1930, 1934 en 1936. Voor het onderwijs een onhoudbare situatie.

In België bleef de spelling van De Vries en Te Winkel onverkort gehandhaafd, omdat de taalstrijd alleen maar gehinderd zou kunnen

worden door een bijkomende spellingstrijd. Zo ontstonden er in de twintigste eeuw opnieuw, net als in de negentiende eeuw, verschillende spellingstandaarden aan beide zijden van de grens.

De spellingwetten van 1946 en 1947 maakten een einde aan de Nederlandse anarchie en zorgden voor een gezamenlijke standaardspelling in Nederland en België. Eindelijk dus spellingeenheid? Nee. De halfslachtige beregeling van de bastaardwoorden heeft dat vanaf het verschijnen van het Groene Boekje van 1954 verhinderd.

Voor de bastaardwoorden werden twee spellingen vastgelegd: een voorkeursvorm en een toegelaten vorm. Bijvoorbeeld: naast de voorkeursvormen *oktober* en *octrooi* ook de spellingen *october* en *oktrooi*. Dit kwam in wezen voort uit de terughoudende opstelling van De Vries en Te Winkel ten aanzien van de bastaardwoorden, die ze afhankelijk van boterzachte criteria soms wel, dan weer niet in een vernederlandste versie opnamen in hun woordenlijst. Spellinge als *biljart*, *kapittel*, *sigaar* en *sjees* naast *milliard*, *cantine*, *cigarette* en *chauffeur*. De spellingcommissie die het Groene Boekje samenstelde in 1954 slaagde er niet in betere criteria op te stellen, en bereikte daarom geen eenstemmigheid over de vernederlandsing van de bastaardwoorden. De kwestie lag ook heel lastig in die tijd: *october* lijkt te veel op het Frans (vonden de Vlamingen) en *oktober* lijkt te veel op het Duits (vonden de Nederlanders). De praktijk zou uit moeten wijzen welke van de twee opgenomen varianten uiteindelijk door de gebruikers gekozen zou worden: "Bij een volgende bewerking van de woordenlijst kan met dan gebleken voorkeur rekening worden gehouden" (*Woordenlijst* 1954:xlvi).

De gevolgen van deze aanpak van de bastaardwoorden zijn bekend. Er ontstond verschil in spellinggedrag: sommigen kozen meestal de vernederlandste variant, en anderen schreven de vormen met *c*, *x*, *y* en *qu*. De spelling bood aan taalgebruikers de mogelijk-

heid zich progressief of conservatief voor te doen. Pas bij de spellingwijziging van 1995 zijn vrijwel alle varianten geschrapt en werden de taalgebruikers gedwongen om bepaalde woorden met *k*, *s*, *ks*, *j* en *kw* te schrijven en andere met *c*, *x*, *y* en *qu*. Afgezien van die enkele varianten die het nieuwe Groene Boekje nog heeft bewaard en enkele nieuwe varianten die zijn toegevoegd, zou de eenheid nu eindelijk bereikt moeten zijn, want het zou duidelijk moeten zijn welke vorm de standaardvorm is. Het blijkt nog steeds niet zo te zijn, want er is onduidelijkheid over de toepassing en het domein van regels en over de vraag welke regels rechtsgeldigheid hebben. Bovendien zijn er formele verschillen tussen de Nederlandse en de Vlaamse spelling, want de wetsteksten verschillen van elkaar.

Ten eerste de onduidelijkheid over de toepassing van de regels. Voor de spelling van vreemde woorden en bastaardwoorden is uiteindelijk in 1995 voor de toevallig tot stand gekomen voorkeurspelling gekozen. Soms lag aan die spelling een regel ten grondslag. Bijvoorbeeld de *mayonaise*-regel (geen verdubbeling van <n> in dit soort woorden), maar die regel is bij het aanvullen van de nieuwe woordenlijst niet gehanteerd (de nieuwe vorm *questionnaire* is volgens het nieuwe Groene Boekje met dubbel *n*), ook al is de regel wel opnieuw in de leidraad opgenomen. Gelden oude regels niet voor later toegevoegde woorden?

Ten tweede het domein van de regels. De wet stelt dat de schrijfwijze van de bastaardwoorden gewijzigd is, terwijl de nieuwe leidraad voorstellen doet voor woorden "van vreemde herkomst" (*Woordenlijst* 1954:11) en "uitheemse woorden" (o.c.:24). Dit alles terwijl bij de samenstelling van de woordenlijst het onderscheid tussen "bastaardwoord" en "vreemd woord" nauwelijks een rol heeft gespeeld (oc.:51). Op welke domeinen van onze woordenschat hebben leidraad en wetstekst precies betrekking? Voor wie wil weten

wat het verschil is tussen bastaardwoorden en vreemde woorden: zie het Groene Boekje van 1914 of 1954 of het rapport van de laatste spellingcommissie (*Spellingdossier* 1994:28-30). Dit punt is van wezenlijk belang. Er zijn talen (het Spaans bijvoorbeeld) die alleen de spelling regelen van woorden die in het mondelinge gebruik geheel binnen het inheemse systeem passen. Welke reikwijdte hebben de wetgevers van de Nederlandse spelling op het oog?

Ten derde, de rechtsgeldigheid van de regels. In 1947 werd de spelling van De Vries en Te Winkel wettelijk voorgeschreven, behoudens een elftal wijzigingen, zoals verenkeling van *ee* en *oo*. Bij die wijzigingen is niet opgenomen het hoofdlettergebruik. Zouden we daaruit moeten concluderen dat de voorschriften uit het Groene Boekje van 1914 nog steeds gelden? Dus het eerste woord van een dichtregel met een hoofdletter, en de namen van maanden en dagen met hoofdletters? Hoofdletters voor *Januari* en *Maandag*? De wetstekst van 1947 en de latere wettelijke besluiten doen vermoeden dat bepaalde onderdelen van het Groene Boekje van 1914 inderdaad nog steeds geldig zijn. Idem voor het Groene Boekje van 1954, omdat alleen bepaalde onderdelen in 1995 gewijzigd zijn. De facto hanteert iedereen weliswaar de nieuwste druk van het Groene Boekje, maar het lijkt er op dat de jure nog steeds de versies van 1914 en 1954 voor bepaalde onderdelen geraadpleegd zouden moeten worden.

Tot slot, de verschillen tussen Nederland en Vlaanderen. Er verscheen in 1995 één nieuw Groen Boekje, net als in 1954. Ditmaal niet met een voorwoord van de spellingcommissie, want die was voortijds ontbonden, maar met een voorwoord van de ministers van Onderwijs en Cultuur van België en Nederland, die samen het Comité van Ministers vormen, het hoogste orgaan van de Nederlandse Taalunie. Een officieel document dus dat eenheid van spelling suggereert voor alles wat er in staat. De spellingwet van 1996 betreft echter slechts

enkele onderdelen van de spelling, zie het volgende citaat uit het *Spellingbesluit* (zie *Spellingbesluit Nederland* 1996 in de bibliografie):

Staatsblad 1996, no. 394. Besluit van 19 juni 1996, houdende voorschriften omtrent de schrijfwijze van de Nederlandse taal (*Spellingbesluit*)

Artikel 1. leidraad en woordenlijst van de Nederlandse taal

Het voornaamwoordelijk gebruik, het gebruik van tweede-naamvals vormen alsmede de schrijfwijze van bastaardwoorden en van tussenklanken in samenstellingen geschieden volgens hetgeen daaromtrent is gesteld in de leidraad en de woordenlijst, die zijn opgenomen in de bijlage 1, onderscheidenlijk de bijlage 2, die bij dit besluit behoren.

Bijlage 1 is een kopie van de leidraad die in het Groene Boekje is gepubliceerd, en bijlage 2 bevat 16.000 woorden, zonder enige toevoeging over woordsoort, geslacht, meervoudsvorm enz. Een zeer gering aantal woorden dus van de meer dan 100.000 woorden die in het Groene Boekje zijn opgenomen. De conclusie moet zijn dat het merendeel van het nieuwste Groene Boekje geen wettelijke status heeft en dat we, zoals hierboven al gesuggereerd, voor bepaalde onderdelen van de spelling de oudere Groene Boekjes moeten raadplegen.

Vergelijken we de tekst van het Nederlandse besluit met het besluit van de Vlaamse Gemeenschap. Het lag in de verwachting dat de nieuwe wetsteksten een getrouwe kopie van elkaar zouden zijn, maar dat is niet zo (zie voor de volledige tekst *Spellingbesluit Vlaanderen* 1996).

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap – Vlaamse Codex

Art. 1. Met betrekking tot de spelling van bastaardwoorden, de tussenletters *-e(n)-* en *-s-* in samenstellingen, het gebruik van de diakritische tekens liggend streepje, trema

en apostrof en de spelling van vreemde woorden gelden de spellingregels vervat in de leidraad en de woordenlijst, respectievelijk als bijlage 1 en bijlage 2 bij dit besluit gevoegd.

De verschillen illustreren dat er geen eenheid van handelen is geweest in de laatste fase van de spellingwijziging: beide landen hebben naar eigen inzicht de amendementen op eerdere wettelijke besluiten geformuleerd. Omdat tweedenaamsvormen in de leidraad niet worden besproken, en het verschil tussen *klanken* en *letters* in de gegeven context niet tot verwarring aanleiding kan geven, zijn alleen de volgende twee verschillen van wezenlijk belang:

- (1) In Vlaanderen is de spelling van basistaardwoorden en vreemde woorden wettelijk geregeld; het Nederlandse artikel regelt alleen de spelling van de basistaardwoorden, dus niet de spelling van het vreemde woord *amuse-gueule* bijvoorbeeld.
- (2) Het gebruik van de diakritische tekens is alleen in Vlaanderen gewijzigd. Strikt genomen zou in Nederland *zeeëend* geschreven moeten worden, terwijl de overheid het in voorlichtingsfolders doet voorkomen dat het nu *zee-eend* moet zijn.

Waarschijnlijk zijn de diakritische tekens in de Nederlandse wet niet genoemd, omdat de Nederlandse overheid, in de geest van Thorbecke, gemeend heeft geen nieuwe aspecten van de spelling te moeten regelen. Een wet is immers overbodig wanneer overheidsdienaren en onderwijsambtenaren het over een bepaalde schrijfwijze eens zijn.

Thorbeckes vrijheid of spelling bij wet? De Nederlandse overheid voert momenteel een halfslachtig beleid. Dat blijkt ook uit de uitspraken van staatssecretaris Nuis in de nota van toelichting bij het spellingbesluit, waar hij bindende en niet-bindende onderdelen van de spelling

onderscheidt: "De leidraad [die van 1954] bevatte taalkundige regels waaraan de hand moest worden gehouden bij de spelling van woorden. Daarnaast bevatte hij niet-bindende voorschriften, zoals ten aanzien van de spelling van spraakklanken, de verdeling van woorden in lettergrepen en het gebruik van diakritische tekens, die als aanwijzingen en handreikingen voor de praktijk werden aangemerkt." (*Spellingbesluit* 1996:95). Dit lijkt mijn eerdere conclusie te bevestigen dat voor bepaalde aspecten van de spelling nog steeds geldt wat De Vries en Te Winkel erover hebben geschreven.

Op de volgende pagina schrijft de staatssecretaris over de nieuwe leidraad: "Evenals in 1953 het geval was, bevat de leidraad voorschriften die als niet-bindende aanwijzingen en handreikingen voor de praktijk moeten worden beschouwd. Het betreft hier met name voorschriften ten aanzien van het gebruik van diakritische tekens [...]. De regering bereidt een wetsvoorstel voor, waarbij aan deze aanwijzingen en handreikingen een basis wordt verschaft in de wet van 1947." Wie had daarvan durven dromen? Er is dus nog een nieuwe wet op komst. Maar in de overheidsbegroting is daarvoor op dit moment geen geld gereserveerd, dus wie weet loopt het zo'n vaart niet.

Geen nieuwe wet te verwachten dus, maar binnen afzienbare tijd, in 2005, zal wel het Groene Boekje gewijzigd worden: "De woordenlijst wordt actueel gehouden door om de tien jaar, zonder wijziging van de spellingregels, een aangepaste editie te laten verschijnen, waarin in onbruik geraakte woorden niet meer voorkomen en nieuwe woordvormen worden opgenomen." (Nota van toelichting, p. 93). Zonder deugdelijk regelstelsel toch een nieuwe woordenlijst. Geen aangenaam vooruitzicht.

Terug naar de discussie op *Linguist List*. Spelling bij wet. Waarom wel voor het Nederlands en het Duits en niet voor het Engels? Het antwoord moet zijn dat een wettelijke regeling beslist noodzakelijk is om samen te werken

over de grens. Voor kleinere talen is het een kwestie van goed beleid om een eenheidsspel-
ling na te streven. Kostbare voorzieningen zoals
woordenboeken en leerboeken zouden anders
nog kostbaarder worden.

Voor het Nederlands is het jammer genoeg
ook om andere redenen nodig om de standaard-
spelling via een wet op te leggen aan overheid
en gebruikers. Dat is het gevolg van de geschie-
denis en de voor menigeen niet bevredigende
huidige beregeling van de spelling. De moei-
zaam bereikte eenheid van spelling zal waar-
schijnlijk weer snel verdwijnen wanneer de
wetten geheel afgeschaft worden, want met
tegenzin worden de huidige voorschriften gedo-
ceerd.

Nederland en België moeten orde op zaken
stellen. Nieuwe wetten die werkelijke eenheid
laten zien. Vlak na 1996 was er in Nederland
geld voor spelling gereserveerd bij de rijksbegro-
ting, dus de Nederlandse overheid was dat ken-
nelijk zelf ook al van plan. Laat het een wet
worden die voldoende houvast biedt om anar-
chie te voorkomen, maar die tevens voldoende
ruimte laat voor terloopse wijzigingen en cor-
recties van vergissingen. Geen wet dus die een
forse spellingwijziging eens per honderd jaar
nodig maakt, zoals Bennis (1994) voorstelt,
maar een wet die het raamwerk biedt voor een
spelling die geleidelijk kan veranderen in lijn
met hoe taal en taalgebruik veranderen.

Een waarschuwing tot slot. Vijftig jaar geza-
menlijke wetgeving op het terrein van de spel-
ling geeft blijk van goede voornemens, maar de
Vlaamse en Nederlandse ministers zijn er nog
niet in geslaagd om een werkelijke eenheid in
de spelling te bereiken. Voor het bereiken van
eenheid is het belangrijk dat er een deugdelijk
Groen Boekje komt. Door de onsystematische
aanpak en de slordige uitwerking is er terechte
kritiek op deze officiële spellingstandaard (o.a.
Vermeer & Coenders 1996, Timmers 1999).
Opnieuw leidt dat tot chaotisch spellinggedrag,
maar natuurlijk niet zo hinderlijk als in de eer-
ste helft van de vorige eeuw. Nu staan er lichte-

lijk afwijkende spellingen in woordenboeken en
spellinggidsen, met soms een verwijzing naar de
spelling van het Groene Boekje. Al is de situatie
niet zo erg als in 1930, het kan beter en daar-
voor is een wettelijke regeling een voorwaarde.

Anneke Neijt

Katholieke Universiteit Nijmegen
Center for Language Studies
Afd. Nederlands
Postbus 9103
6500 HD Nijmegen

Bibliografie

- Bennis, H. (1994).** Hoe spel je wetenschap?
Spektator 23, 252-259.
- Maas, U. (2000).** *Orthographie. Materialien zu
einem erklärenden Handbuch zur Rechtschrei-
bung des Deutschen*. Osnabrück. Te bestellen
bij Buchhandlung zur Heide, Osterberger
Reihe 2, D-49074 Osnabrück.
- Siegenbeek, M. (1804).** *Verhandeling over de
Nederduitsche Spelling ter bevordering van een-
parigheid in dezelve*. Dordrecht: Werken der
Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dicht-
kunde.
- De spelling van de Nederlandse taal* (1974). 's-Gra-
venhage: Staatsuitgeverij.
- Spellingdossier. Volume 1: Spellingrapport* (1994).
A.H. Neijt en J.J. Zuidema (eindred.). Voor-
zetten 44. 's-Gravenhage: Stichting Biblio-
graphia Neerlandica.
- Spellingbesluit Nederland* (1996).
<http://www.overheid.nl/op> (*Staatsblad* 1996,
nr. 394).
- Spellingbesluit Vlaanderen* (1996).
[http://212.123.19.141/cgi-
bin/toonfiche.exe?nr=4893&tab=2](http://212.123.19.141/cgi-bin/toonfiche.exe?nr=4893&tab=2)
- Timmers, C. (1999).** Hoezo, officiële spelling?
Onze Taal 68, 342-4.
- Vermeer, P.S. & H. Coenders (1996).** De
onbruikbaarheid van het Groene Boekje.
Onze Taal 65, 82-85.

Vries, M. de & L. A. te Winkel (1914). *Woordenlijst voor de Spelling der Nederlandsche Taal, met aanwijzing van de geslachten der naamwoorden en de vervoeging der werkwoorden.* Zevende druk. Eerste druk 1866. 's-Gravenhage en Leiden: M.Nijhoff, A.W. Sijthoff, H.J.Stemberg.

Winkel, L.A. te (1865). *De grondbeginselen der Nederlandsche spelling. Regeling der spelling voor het Woordenboek der Nederlandsche taal.* Leiden: D. Noothoven Van Goor.

Woordenlijst (1954). *Woordenlijst van de Nederlandse taal, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische regering.* 's-Gravenhage: Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf Martinus Nijhoff.